

LITERÁRNĚVĚDNÁ BOHEMISTIKA V RAKOUSKU

JOSEF VINTR

Univerzitní bohemistika v Rakousku slaví letos 220 let svého trvání – roku 1775 byl na vídeňské univerzitě jmenován první profesor českého jazyka a literatury Josef Valentin Zlobický. Na ostatních čtyřech rakouských univerzitách však bohemistika jako diplomový obor nebyla a ani dnes není, existují tam pouze jazykové kurzy. První dvě století bohemistiky ve Vídni zde budou jen velmi stručně shrnuta, podrobné informace je možno nalézt v důkladnějších popisech českých i rakouských, z posledních především u G. Wytrzense a S. Hafnera. V tomto krátkém příspěvku se soustředím na poslední zhruba desetinu oněch 220 let, kterou jsem na vídeňském Institutu slavistiky prožil.

Vraťme se nejprve ke Zlobickému. Během své více jak třicetileté činnosti na vídeňské univerzitě byl spojen řadou kontaktů především s vědci národního obrození, jak to dokládá jeho korespondence s Dobrovským, který mu mimo jiné vděčí za podnět k napsání mluvnice. Zásluhy o českou literaturu má i jeho nástupce na univerzitě a vydavatel *Prvotin pěkných umění*, Jan Nepomuk Norbert Hromádko. Trvalé a významné místo v české literární vědě zaujímá Alois Vojtěch Šembera, až do roku 1882 profesor české řeči a literatury na vídeňské univerzitě, autor dvousvazkových *Dějin řeči a literatury československé* (1858), který udržoval osobní styky s celou českou spisovatelskou i politickou elitou, avšak po svých rozhodných vystoupeních proti rukopisným padělkům byl doma pronásledován a zavržen. Zmínku zaslouží také znalec staré české literatury Julius Feyfalik, působící tehdy ve vídeňské Hofbibliothek, jakož i bratři Jirečkové. Po Šemberovi působil na vídeňské univerzitě jako lektor češtiny vydavatel starých českých památek a tchán Tomáše Bati Ferdinand Menčík, po něm pak přednášel o českém jazyce a literatuře v rámci svých komparatistických slavistických přednášek profesor Václav Vondrák (u něho a u Vatroslava Jagiče tehdy studovalo ve Vídni mnoho významných českých slavistů, například Josef Vašíčka). Vondrákův odchod na nově založenou univerzitu v Brně roku 1920 znamená přerušení staleté tradice českých profesorů na vídeňské univerzitě. Nástupce Jagičův, Nikolaj Sergejevič Trubeckoj, přednášel sice také českou historickou gramatiku a zajímal se o nejdůležitější památky staré české literatury, zdaleka ovšem ne v takové míře jako jeho mladší přítel Roman Jakobson, k němuž do Brna často zajížděl. Také první profesor bohemistiky ve Vídni po druhé světové válce, externista Friedrich Repp, se soustředil na staročeskou literaturu. Poslední roky jeho působení na konci šedesátých

let jsem již ve Vídni zažil. Tehdy začal přednášet novější českou literaturu v rámci svých komparatisticky pojatých dějin slovanských literatur dlouholetý profesor našeho institutu a ve slovanském světě uznávaný literární vědec Günther Wytrzens.

Politické uvolnění šedesátých let spojené s větším exportem české kultury, především však rok 1968 a následující emigrační vlna, silně zvýšily zájem Rakušanů o literaturu severního souseda. Na jaře roku 1968 byla zřízena nová profesura slavistiky. Z Prahy na ni byl povolán František Václav Mareš, který si mne tehdy vzal do Vídně jako asistenta. Nové možnosti k rozšíření znalostí české literatury a kultury mezi nejen rakouskými mladými zájemci přineslo zavedení bohemistiky jako samostatného oboru v roce 1977, se zvýšením počtu bohemistických přednášek a cvičení (ovšem jaký paradox: dnes, pět let po pádu komunistických režimů, se v Rakousku uvažuje o zrušení bohemistiky jako samostatného diplomového oboru!). Od roku 1977, kdy jsem se ve Vídni habilitoval, přednáším vedle lingvistiky trvale starší českou literaturu, po jmenování profesorem roku 1980 až do příchodu kolegy Winczera v roce 1992 jsem přednášel i novější českou literaturu, literárněvědné disertační a diplomové práce k české literatuře však vedl až do druhé poloviny osmdesátých let převážně profesor Wytrzens. Nejnovější českou literaturu vyučuje od konce sedmdesátých let také univerzitní lektorka a překladatelka Christina Rothmeierová. Od zimního semestru 1992/93 přednáší novější českou literaturu Pavol Winczer, povoláný z Bratislavy na vídeňský Institut slavistiky jako profesor západoslovanských literatur. Před rokem dostala nové místo asistenta pro českou a slovenskou literaturu Gertrude Zandová. Od zimního semestru 1990/91 se u nás vystřídali jako hostující profesori literární vědci z Brna i Prahy, docent Milan Suchomel, profesor Zdeněk Kožmín, docent Jiří Holý, a další osobnosti vědecké i spisovatelské a překladatelské na jednotlivých přednáškách a diskusních večerech. Teprve po listopadu 1989 mohli být do Vídně Českou republikou vysíláni lektori češtiny, kteří vedle jazykových kursů v interpretačně překladových cvičeních uvádějí naše posluchače navíc do metod dnešní české literární vědy.

Zájem studentů o českou literaturu je nejčastějším motivem, který je přivádí ke studiu bohemistiky, dále to bývají vlivy rodinné, případně politickokonjunkturální. První vlna zvýšeného zájmu o bohemistiku se objevila ve druhé půli šedesátých let a zvláště po roce 1968. Trvala pak, postupně se zeslabujíc, až do poloviny sedmdesátých let. Studenti, kteří tehdy byli na studijních pobytech v Praze, prožívali velmi emocionálně pronásledování vědců a umělců v nastupující tzv. normalizaci. Z této vlny mladých bohemistů vyšla mimo jiné také zmíněná Christina Rothmeierová (tehdy Ladstätterová, provdaná pak Hansen-Löveová). V seminárních i soukromých diskusích mezi kolegy a studenty byla na vídeňské slavistice věnována zvýšená

pozornost pražskému literárněvědnému strukturalismu. O jeho propagaci se v západních odborných kruzích významně zasloužilo koncem sedmdesátých let nově vzniklé vídeňské periodikum Wiener Slavistischer Almanach. Byl založen roku 1978 Aage Hansenem-Lövem, Gerhardem Neweklowským, Tilmannem Reutherem a mnou se záměrem poskytnout publikační forum především nežádoucím a zakázaným ruským a českým vědcům i umělcům. Česká literární věda této možnosti bohatě využila zvláště v prvních deseti svazcích Almanachu. Významné studie zde otiskli Miroslav Drozda, Miroslav Červenka, Miroslav Procházka, Oleg Sus, Alexandr Stich, Petr Holman, Milan Jankovič, Aleš Haman, Zdeněk Pešat, Pavel Trost a další. Od osmdesátých let se otevřel příspěvkům z oblasti novějších slovanských literatur i Wiener Slavistisches Jahrbuch, zaměřený předtím převážně na jazykovědu a filologii.

Zájem studentů o bohemistiku i další obory slavistiky začal silně upadat ve druhé půli osmdesátých let. Mladí lidé neviděli v bohemistice perspektivu pro životní uplatnění. Studovali jen ojedinělí nadšenci, ovlivnění často studijním pobytem v Praze, během něhož se někteří dostávali do styku s kruhy samizdatu. Tito studenti pak disidentům mnohdy dovedli obětavě a odvážně pomoci, ale dokázali také samizdat zkoumat a jeho dílčí oblasti popsat, jak to dokumentuje například diplomová práce naší absolventky Johanny Possetové o periodikách českého samizdatu, jež knižně vyšla i v českém překladu. Tím se dostáváme k disertačním a diplomovým pracím našich absolventů – i zde zůstanu u posledního čtvrtstoletí, starší údaje shrnul G. Wytrzens v citovaném příspěvku. Vídeňské práce ovšem na rozdíl od německých nevycházejí tiskem, a proto většinou zůstávají neznámy širší odborné veřejnosti, i když by si mnohé z nich alespoň dílčí publikaci zasloužily. Z literárních prací k nim patří především disertace o poetismu Christiny Ladstätterové (nyní Rothmeierové), dále práce o J. S. Macharovi, o vypravěčských strukturách Egona Hostovského, o Prvotinách pěkných umění, o pohádkách bratří Čapků, o dětských knížkách Čtvrtkových i diplomové práce na jiných institutech vídeňské univerzity, zvláště na germanistice a na literární komparatistice, zabývající se někdy také kontrastivně nebo komparatisticky českou literaturou, například germanistická práce srovnávající motiviku Boženy Němcové a Marie Ebner-Eschenbachové, studie u komparatistů o českých nakladatelstvích v 19. století a jiné. Problematika české dětské literatury je i v posledních letech pro vídeňské bohemisty jednou z nejatraktivnějších, jak dokládají jejich překlady i diplomová práce o díle Oty Hofmana.

Posledně zmíněná práce je jednou z prvních ze druhé silné vlny bohemistů, kteří k nám přišli pod vlivem listopadu 1989. Po dvou silných ročnících, kdy v letech 1990 a 1991 začalo bohemistiku jako obor nově studovat asi šedesát studentů, počty nových zájemců již v posledních dvou letech výrazně klesají. Ukončení studia se z této polistopadové vlny nyní blíží asi dvacet

bohemistů. K jejich ideálům patřili na začátku studia především Václav Havel a Jaroslav Seifert, ale zajímali se silně i o Milana Kunderu a autory dětské literatury. V průběhu studia se jejich zájmy a preference v české literatuře diferencovaly jednak na meziválečnou klasiku (zvláště Karel Čapek, Vladislav Vančura), jednak na tzv. zakázané autory z komunistické éry. Soustavné vedení našich studentů k precizní práci s textem, k jeho formální i sémiotické interpretaci a k zachycení německo-, případně rakousko-českých literárních interferencí i kontrastů vede většinu diplomandů k atraktivním tématům především literatury disentu, případně exilu a jejich textovým rozborům, některé však přivede i k literatuře staročeské a barokní, ovšem také, zatím ojediněle, i k módním feministickým přístupům. Se zájmem je ve Vídni mezi mladými sledován i současný pražský literárněvědný neostrukturalismus, není však přijímán nekriticky, nadšení sedmdesátých let se neopakuje. (K literárněvědné metodologii a teorii však bude hovořit podrobněji kolega Winczer.) Projekty k novější i nejnovější české literatuře zpracovává a přednášky pořádá rovněž vídeňský neuniverzitní Institut für Wissenschaften vom Menschen, který vydal německy spisy Jana Patočky, nyní tam pracuje také známá překladatelka Susanna Rothová. Nové možnosti šíření znalosti české literatury pro širší veřejnost nabízí jednak plánované večery poezie v literárním centru Alte Schmiede, přednášky a diskuse v rakouské Gesellschaft für Literatur a v novém Tschechisches Kulturzentrum českého velvyslanectví. Z mimovídeňských bohemistů je třeba zmínit Jiřího Moravu-Vlka, v Innsbrucku žijícího propagátora české literatury a objevitele cenných archívních materiálů c. k. policie o Karlu Havlíčkovi Borovském.

Závěrem k výhledům: Vídeňská literárněvědná bohemistika je ve svém dnešním rozsahu mimo české země ojedinělým jevem, a to nejen v německé jazykové oblasti, a mělo by být i v českém zájmu, aby zůstala jako samostatný diplomový obor zachována. Z tohoto postavení vyplývá pro nás i naše absolventy i závazek – bez zatížení konflikty a spory minulosti přispět rakouské a německé kulturní veřejnosti k poznání uměleckých, humanistických a evropských hodnot české literatury.

LITERATURA

STANISLAUS HAFNER:

Geschichte der österreichischen Slawistik (bis 1920), in *Beiträge zur Geschichte der Slawistik in nichtslawischen Ländern*, Wien 1985, s. 11-88.

FRANTIŠEK A. SOUKUP:

Česká menšina v Rakousku, Praha 1928.

JOSEF VINTR:

Vztahy vídeňské a brněnské slavistiky v meziválečné době, sb. *Brno 1243-1993 – Brněnská věda a umění meziválečného období v evropském kontextu*, Brno 1993, s. 47-51.

GÜNTHER WYTRZENS:

Bohemistika v Rakousku, *Materiály ze symposia o bohemistice v zahraničí*, Praha 1979, s.35-43.